

lah). Pa kako je vokativ od Allah — Allahu, to su i takva imena kao kompoziti u vokativu s nastavkom *-u*. Međutim, ime Salih nije složenica i prema tome ne može se analogijom po završnom glasu *-h* vezati uz ime tipa Abdulah. Zato je vokativ od imena Salih jednak nominativu — Salih!

Kad smo već kod imena na *-h*, moram spomenuti i dva muslimanska imena, koja se pogrešno pišu i izgovaraju s glasom *-h*. To su imena Zijā i Rizā. Mnogi to pišu i izgovaraju Zijāh i Rizāh, a to je pogrešno, jer ta imena u arapskom jeziku nemaju na kraju *-h*, nego t. zv. hemze. Nepotrebni glas u tim imenima došao je analogijom prema imenu tipa Abdulah radi lakše deklinacije. O ovim imenima M. Šipka nije ništa rekao, a potrebno je reći, da je i njihov vokativ jednak nominativu.

Ja se ne ću upuštati u ono, što je M. Šipka sasvim pravilno uočio i naglasio, samo bih još nešto rekao u vezi s akcentom imena *Hanka*. Šipka kaže, da nigdje nije čuo u nominativu naglasak Hánka i da mu je neobičan vokativ Hânko! On to ime po akcentu uspoređuje s imenom Anka, što je za nas ostale Bosance neobično. Ime Hánka je hipokoristik od Hánkija, kao Hájra od Hájrija (Hajríja), Dèvla od Dèvlija, Hásna od Hásnija, Vávsa od Vávsvija i t. d. i prema tome nema razloga uspoređivati akcenat s imenom Anka. Ako se negdje i govori u nominativu i vokativu Hánka, to je, mislim, lokalizam, koji je nastao pogrešnom i formalnom analogijom. Zato i u filmu »Hanka« glumci (mislim, da nisu Bosanci) miješaju akcenat, jer ih na jedno upućuje lektor, a na drugo formalna i pogrešna analogija s imenom Anka.

I na kraju napominjem, da se ime Rifat negdje pogrešno govori *Rifet*, da je takav oblik i M. Šipka uzeo za primjer vokativa *Rifete*. Bolje je i pravilnije: *Rifat-Rifate*.

IMA LI RAZLIKE IZMEĐU CIO I ČITAV?

Uladimir Anić

Čemu ovoliko riječi o ratu u vrijeme, kad je čitavo čovječanstvo svijesno njegove besmislenosti.

Pročitavši ovu rečenicu, koja je uzeta iz jednog našeg dnevnika, jasno nam je, što je pisac htio njome reći. No možemo se upitati, da li bi ona značila isto, da je pisac zamijenio pridjev *čitavo* pridjevom *cijelo* i rekao *cijelo čovječanstvo*, kad se obično smatra, da cio (cijel) i čitav znače isto.

Oni naši rječnici, koji bilježe oba pridjeva, objašnjavaju ih ovako: Mikalja *cio* kao integer, solidus, merus, sincerus, castus, a *čitav* integer; Rječnik Jugoslavenske akademije oba pridjeva kao integer. Vuk *čitav* objašnjava kao ganz, integer, unverletzt, *cijel* još i totus, a jednako tako i Iveković. Kako se u latinskom totus i integer, a u njemačkom ganz i un-

verletzt obično dobro razlikuju, može se postaviti pitanje, ima li onda razlike između naših pridjeva *cio* i *čitav*.

Značenje pridjeva *cijel* jasno je u primjeru iz rječnika *Cijel vaš duh i duša i tijelo da se sačuva bez krivice*. I pridjev *čitav* može doći u jednakom značenju: *Idi, dok si čitav*. Ne bi bilo semantičke razlike, kad bi se ovi pridjevi međusobno zamijenili, jer i *cio* i *čitav* ovdje znače cijelost, t. j. neokrnjenu cjelinu. No dobar će stilist upotrebiti u izričaju *čitav*, jer se približava onoj vrijednosti, koju imaju *heil* i *integer*, iako je na pr. vrč i *cio* i *čitav* (dok se ne razbije).

Pridjev *cijel* manje je precizan u vremenskoj upotrebi: *Trabunja po cijelu noć. Šta je to, da sam zaslužio samo jedan novčić za cijelu godinu dana. Koji se za onih cijelih deset godina jednako sa Srbima tukao*. Znamo, da se boj ne bje neprestano kroz deset godina, a pogotovu to ne čini jedan čovjek, pa prema tome ovdje deset godina nisu potpuna cjelina. Ali pridjev *cijel* ipak teži da označi cjelinu, točnije cijelost, koja je takva, da se ono, što je narušava, može i zanemariti.

Čitav ne mora uvijek u rečenici točno određivati neku cijelost, ili, kako je objašnjeno u Akademijinu Rječniku, »kaže se o čemu da je čitavo i onda kad nije upravo ono, nego kao ono, gotovo ili skoro ono«: *Ljudi rade, selo čitavo*. Dakle, radi veći dio sela, ali ne cijelo selo. Isto tako: *Što će ti čitava vojska ona, koju sretoh*. Ni ovdje nije težište na cjelovitosti te vojske. Ne naglašava se, kako je netaknuta ili kako joj ne manjka ni jedan čovjek, već da se radi o nečemu, što se možda tek samo doimlje kao vojska. Ili: *Kupci šetaju sa čitavom porodicom, kao da vrše smotru poderalnih cipela* (cijela porodica — drugo značenje). U narodu se također razlikuje značenje, kad se kaže *cijelo vino* (merum vinum) — nerazrijeđeno i *čitavo vino* — cijelu količinu (prodati).

Čitav u ovim primjerima znači nešto manje od cjeline. Za koliko je to značenje manje i da li možda čak doseže značenje pridjeva *cijel*, nije uvijek jasno i može biti vidljivo tek iz konteksta. Iz toga izlazi, da semantička vrijednost pridjeva *čitav* nije velika, već da prvenstveno ima stilsku namjenu.

No upravo tim svojstvom pridjev *čitav* osjetljivo nadmašuje *cio*, jer ima svoje posebno stilsko obilježje i može se sasvim odlijepiti od značenja pridjeva *cio*. U tom bi se slučaju mogao zamijeniti i s pridjevom *pravi*, što *cio* nikada ne može. *Nauče (mladići) zanate i steku pamet, pak se povrate u svoju domovinu čitavi i naučni ljudi*. (M. A. Reljković, Sabr. 41, ARj.) *Uideći Nijemci, da to nije šala, nego da se čitav rat otvorio na granici. Tako se počne o tome čitava raspra, Jovan Hadžić izgovori čitavu prediku*.

Ovakva upotreba pridjeva *čitav* vrlo je česta. Goran, koji je mnogo nastojao oko jezika, evo kako je napisao na jednom mjestu: *U spilji je vrlo širokih mjesta, punih prekrasnih oblika, a osobito u jednom većem*

prostoru, *čitavo maleno jezerce* (1,35). Ili iz dnevne štampe: *Ulež je izveo čitav podvig oduzevši oba boda Vojvodini u Novom Sadu. One su u raznovrsnosti nadmašile najbolje muškarce za čitavo koplje.*

Potrebno je spomenuti, da naši dijalekti ne osjećaju potrebu za pridjevom *čitav*, pa će ili upotrebiti *cijel* ili se pomoći kojim drugim pridjevom: *Po sva popodneva tercilju igrali. Po sve noći u konobi* (M. Franičević: Govorenje Mikule trudnoga, Zagreb 1945., 17,36). *Cele dane za njom slini. Celu noć ga grize bes* (Krlježa: Balade, 20, 105). *Celu noćku plug se zasmehaval. Povehnulo, posehnulo je celo cvetje se* (N. Pavić: Međimurska zemlja, 1951., 16, 26). Vidimo, da *cijel* u kajkavskom dijalektu uzima posebno mjesto, pa dolazi i tamo, gdje bi u štokavskom mogao doći samo *čitav*. To onda utječe, da i najboljem stilistu pod utjecajem dijalekta može izmaći pokoji za štokavca nespretan oblik: *Gospođa se Ema čitava dana vozila u kočiji s opuštenim zavjesama.*

Iz navedenoga se može zaključiti, da u značenju pridjeva *cio* i *čitav* postoje tri slučaja:

1. Pridjevi *cijel* i *čitav* znače nešto, čega cijelost nije nimalo narušena, pa se mogu i zamijeniti bez utjecaja na značenje (*cijel duh — čitav duh*).

2. Pridjevi *cijel* i *čitav* označuju nešto, čega cijelost može, a ne mora biti narušena. Značenje im se može izjednačiti, što je često vidljivo tek iz konteksta, ili se javlja razlika (*cijelo selo — čitavo selo*).

3. Pridjev *čitav* ima upotrebu isključivo stilsku. Ne naglašava cijelost, već postojanje ili važnost nečega (*čitavo jezerce*). Pridjev *cijel* nema te sposobnosti u štokavskom dijalektu.

Kako pridjev *cijel* ima pretežno vrijednost semantičku, a *čitav* pretežno stilsku, za precizno izražavanje može se preporučiti pridjev *cijel*, ali treba čuvati i stilsku vrijednost pridjeva *čitav*, koju osjećaju noviji i mnogi stariji pisci, uopće ljudi od pera i konačno živi narodni govor.

Tako je i pisac u početku navedene rečenice dobro osjetio vrijednost pridjeva *čitav*. Jer onoga, čega je svijesno *čitavo* čovječanstvo, nažalost nije svijesno u potpunoj cjelini, dakle nije *cijelo*.

O NORMIRANJU TERMINOLOGIJE U HRVATSKOM ILI SRPSKOM JEZIKU

Dalibor Brozović

I. Govorimo li o normiranju hrvatskosrpskih jezičnih standarda, mislimo obično na pravopisna i gramatička pitanja, rječnik ostavljamo po strani. To je u naravi stvari, rječnik jednog jezika sam je po sebi nešto, što se ne da tako lako omediti i precizirati čak ni u određenoj vremenskoj ravnini, a kamoli u svom neprestanom razvitku, previranju, upotpunjavanju i mijenjanju. Prof. Belić kaže u diskusiji na Novosadskom sastanku: »Ja znam